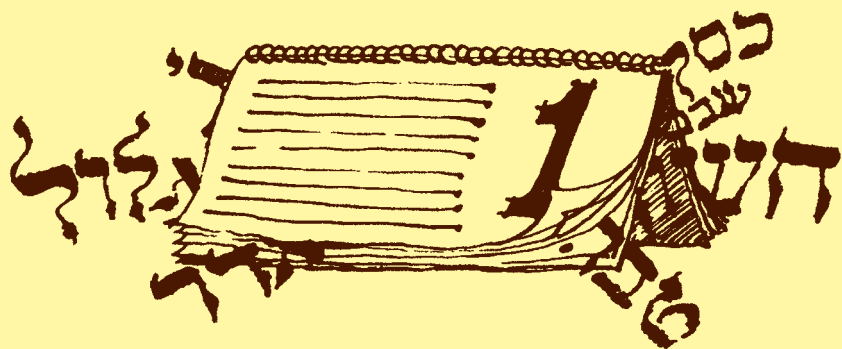

Jan Divecký

Židovské svátky

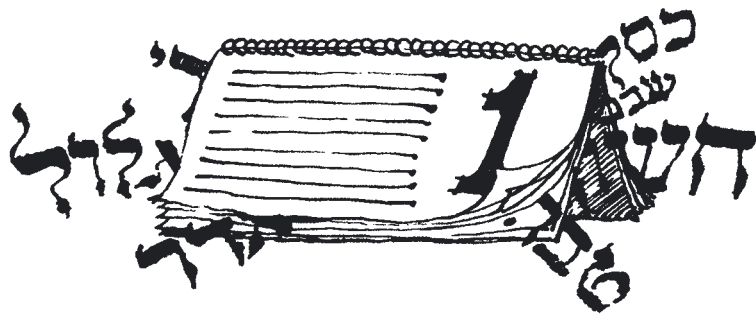
*Kalendářem
od Pesachu
do Purimu*

Jan Dvořek

Židovské svátky

Nakladatelství P3K

Praha 2005

Text © Jan Divecký, 2005
Illustrations © Hana Pavlátová, 2005
© Nakladatelství P3K, 2005

ISBN 80-903584-3-8, 80-903587-3-X (tištěná kniha)
ISBN 978-80-87186-12-1 (ekniha pdf)

Obsah

Předmluva	7
Kalendář	9
Měsíce židovského kalendáře	12
Roš chodeš	14
Pesach	16
Omer	23
Šavuot	26
Postní dny	29
Roš hašana	33
Jom kipur	40
Sukot	45
Šmini aceret	50
Chanuka	52
Tu bišvat	56
Purim	60
Slovník pojmů	64
Užitá literatura	76

Předmluva

Byť se to někomu může zdát nelogické, často a rád zahajují povídání o židovských svátcích imaginární archeologií. Vždyť jako hledači historie opatrně odkrývají jednotlivé vrstvy a skládají si z nich mozaiku věků, tak i my se můžeme se zaujetím propracovávat k základům celé stavby souhrnně označované jako židovské svátky.

Každá historická etapa obohatila židovský kalendář o nějaké významné datum. Kdybychom dnes měli možnost nahlédnout do izraelských měst doby krále Davida a sledovat oslavy svátků, asi bychom se divili. A kdyby nás viděl Davidův syn Šalomoun, jistě by se divil také.

Vše připomíná známý talmudický příběh. Moše (Mojžíš) je těsně před smrtí a Bůh mu diktuje text svaté Tóry. Občas přikáže okrášlit vybrané písmenko zvláštní korunkou. Moše se ho ptá: „Pane Bože, není text Tóry už tak dost složitý? K čemu ty různé korunky?“ A Bůh mu odpovídá: „Jednou se najde rabín, který si s korunkami poradí.“ Zvědavý Moše by takového mudrce rád viděl, a tak ho Bůh v mžiku přenese do učebny rabi Akivy. Rabi Akiva právě vysvětluje svým žákům tajemství korunek písmen Tóry. Moše tiše sedí a ničemu nerozumí. Po chvíli se osmělí a zeptá se: „Rabi, odkud znáš tato tajemství?“ A rabi Akiva mu s klidem odpoví: „To vše je naše dávná tradice předávaná z generace na generaci, pramenící u samotného Mošeho, našeho učitele...“

Úsměvná historika má v Talmudu smutný konec, ale ten si nechme pro jinou příležitost a zatím se vraťme k tématu židovských svátků. Sledujme jako archeologové jednotlivé historické vrstvy. V samotném základu objevíme příkazy Tóry. V nich jsou pevně zakotveny naše nejvýznamnější svátky. Ke každému nám Tóra sděluje určitý detail. O vrstvu výš nacházíme zvyky z doby prorocké, z doby, kdy ještě stál Šalomounův Chrám a po Izraeli chodil kupříkladu prorok Elijahu (Eliáš). V době druhého Chrámu se zrodily první „historické“ svátky – Chanuka a Purim. A v ještě

vyšší vrstvě nacházíme stopy talmudických disputací. V raném středověku se formuje sváteční liturgie, později dochází k výraznějším rozdílům mezi zvyky „španělského“ (sfaradského) a „německého“ (aškenázského) židovstva. V 17. století zesiluje vliv mystické kabaly. V 18. století se rodí východoevropský chasidismus. 20. století je ve znamení historické tragédie, kdy evropskému židovstvu zasazuje tvrdou ránu holocaust, ale i zázračné renesance, když v roce 1948 vzniká moderní Stát Izrael.

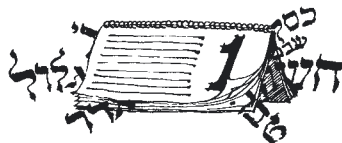
Židovské svátky se mění v dějinném běhu. Posouvá se jejich význam. Krásně to lze dokumentovat na příkladu zimního svátku světél – Chanuce. Chanuka byla původně oslavou vítězství Makabejců nad Řeky, připomínkou znovuzasvěcení jeruzalémského Chrámu jedinému Bohu. V dobách těžkého římského útlaku, v dobách, kdy makabejský trůn kolaboval s oficiální mocí, zdůrazňovali rabíni chanukový zázrak, při kterém olej z jednoho malého džbánku vydržel hořet po osm dní. Pražský rabi Löw (Maharal) viděl v osmi dnech svátku světél symboliku vyvolenosti židovského národa, která neztrácí na významu ani v těžkém exilu. Chasidští mistři vnímali sílu malého plamínku, který proráží hlubokou tmou zimní noci. Po vzniku Státu Izrael se důraz zaměřil na hrdinství malé skupiny židovských bojovníků stojících odhodlaně proti nesmírné přesile nepřátelských armád. A v dnešních Spojených státech jsou Chanuka a chanukové dárky židovskou odpovědí v čase křesťanských Vánoc.

Užil-li jsem v této předmluvě termínu archeologie, berte to, prosím, pouze jako nadnesený příměr. Nemám ani v nejmenším úmyslu přistupovat k židovským svátkům jako k odtazitému historickému tématu. Naopak! Vždyť právě svátky, jejich tradice a zvyky jsou často tím zázračným elixírem, který do jindy opuštěných synagog vrací život, jsou pojátkem, které dnešní generaci pevně poutá ke kořenům sahajícím hloubkou židovské historie až k biblickým praotcům.

Jan Divecký

Pokud to bylo možné, volili jsme hebrejské varianty jmen postav a knih. Pro čtenáře zvyklé na české názvosloví uvádíme při prvním užití hebrejského výrazu v závorce český ekvivalent, například Moše (Mojžíš). Součástí knihy je i abecedně řazený slovník vybraných pojmů.

Zůstaneme-li u v předmluvě uvedené představy „archeologie“, narážíme při pátrání po kořenech židovského kalendáře na základní text judaismu – Tóru. Z ní vyplývá, že židovský kalendář má respektovat přirozenou délku měsíců, přitom ale udržovat jednotlivé měsíce roku v daných ročních obdobích tak, aby Pesach byl vždy jarním a Sukot podzimním svátkem. Než si celou záležitost objasníme, odbočme krátce k obecnější představě o kalendáři.

Kalendářem obvykle rozumíme souhrn pravidel pro počítání dnů, týdnů a měsíců v roce. Ve většině případů vznikl na základě pozorování pravidelně se opakujících přírodních jevů, především pohybů nebeských těles. Výjimku představuje týden, který se odvozuje od biblického příběhu o stvoření světa. Z pohybů nebeských těles se jedná o rotaci Země, oběh Měsíce kolem Země a oběh Země kolem Slunce. Protože ani měsíc ani rok nejsou celými násobky dne, byla zde snaha nějakým způsobem tato různě dlouhá období sladit. Tak vznikaly kalendáře lunární, solární a lunisolární. Lunární se řídí fázemi Měsíce a nerespektuje délku roku podle oběhu Země kolem Slunce. Opačným principem se řídí solární kalendář. Lunisolární kalendář je založen na kombinaci obou uvedených kalendářů.

Samotný název – „kalendář“ – je odvozen z latinského slova „calendae“, které označovalo první den v měsíci římského kalendáře, resp. ze soupisu dlužníků (calendarium), který získal svůj název podle římského pravidla splácet dluhy (úroky) vždy první den v měsíci.

S otázkou kalendáře také souvisí stanovení data, ke kterému se vztahuje počítání roků – letopočet. Většina civilizací si zvolila počátek svého kalendáře na podkladě události, kterým přikládala rozhodující význam. Staří Římané přiřadili rok „jedna“ legendárnímu založení svého města. Křesťané za počátek nové éry považují narození zakladatele svého učení a my toto jejich počítání pro jeho rozšířenost nazýváme občanským letopočtem (o. l.). Islám-

ská společnost si za počátek kalendáře stanovila odchod proroka Mohameda z Mekky do Medíny (r. 622 o. l.). Např. i Francouzi zahájili v průběhu své Velké revoluce na konci 18. století o. l. nové počítání, po porážce revoluce se však vrátili zpět k občanskému kalendáři.

Judaismus, odvolávající se na stvoření světa a vztah člověka ke Stvořiteli, chápe za počátek světa okamžik, kdy Bůh učinil z Adama prvního člověka. To se podle tradice odehrálo na Roš hašana (Nový rok) před bezmála pěti tisíci a osmi sty lety (na podzim roku 2005 o. l. začal židovský rok 5766). Proto, když počítáme „židovským“ způsobem, dodáváme vždy: MIBRIAT HAOLAM (od stvoření světa).

Nejen letopočet se v židovském kalendáři liší, jiná je i povaha kalendáře. Některé jeho zvláštnosti se pokusíme vysvětlit. Rok většiny kalendářů se skládá z dnů, týdnů a měsíců. V tom se ani židovský rok neliší. Jak se ale učíme z příběhu o stvoření světa, večer podle židovské tradice předchází ráno, protože je v Tóře psáno: „...a byl večer a bylo jitro, den první.“ Proto v našem kalendáři den začíná tmou, proto šabat začíná již v pátek se západem Slunce. Stejně tak i ostatní židovské dny a svátky začínají večerem. A s nástupem další noci, při východu hvězd, končí.

Sobota, šabat, byla posledním ze sedmi dní stvoření světa. Na památku této skutečnosti začínáme každý týden (vždy po sobotě) nedělí, které hebrejsky říkáme: JOM RIŠON (den první).

Také délka měsíce se v našem kalendáři liší. Křesťané převzali kalendář (juliánský) od Římanů, kteří se zase nechali inspirovat Egyptany. Jedná se o solární kalendář (princip zůstal stejný i u gregoriánského kalendáře, který byl v 16. století o. l. přijat katolickou církví a dnes je nejrozšířenějším typem kalendáře). Řídí se tedy oběhem Země kolem Slunce, který trvá 365 dní (přesněji 365,24). Občanský rok je tedy dlouhý 365 dní (a čtvrt, proto přestupný rok) a dělí se na 12 měsíců. Tím ovšem není plně respektován pohyb Měsíce kolem Země (měsíce jsou u gregoriánského kalendáře delší, než by odpovídalo lunárním fázím). Naopak muslimové podřídili svůj kalendář zcela Měsíci a jeho oběhu kolem planety Země a každým „novem“ jim začíná nový kalendářní úsek – měsíc. Měsíční (lunární) fáze se opakují každých 29,5 (a kousek) dne. Vynásobíme-li toto číslo 12 měsíci, vytvoříme si rok, který bude mít pouze 355 dní. To je délka muslimského roku. Proto ani jeden z těchto kalendářů není přesný. Muslimům putují měsíce ročními

dobami, jednou slaví postní měsíc ramadán v létě, jednou v zimě (k posunu o celý solární rok dochází jednou za 32,5 roku). Křesťanům naopak neustále utíkají lunární fáze. Jednou je úplňk desátého, jindy patnáctého dne měsíce atd.

Židovský kalendář je vyváženým kompromisem. Respektuje lunární fáze i oběh planety Země kolem její hvězdy. Náš kalendářní měsíc začíná vždy po novu (když se objeví první srpek „nového“ Měsíce), svátky ale zůstávají ve svých ročních obdobích, takže Pesach je vždy na jaře, Sukot na podzim a Chanuka v zimě. Toho docílujeme vsunutím přestupného, třináctého, měsíce jednou za tři roky. Tak vyrovnáme ztrátu kratších let podle lunárního kalendáře a zabráníme dlouhodobým odchylkám mezi oběma systémy. Židovský kalendář je tedy lunisolární. (Stručně řečeno, deset dní, které chybí každému roku do počtu 365 dní, se za tři roky promění v jeden měsíc. Koho trápí detaily, necht' vezme v potaz, že ve skutečnosti tak činíme přesněji sedmkrát za devatenáct let.)

V době, kdy stával v Jeruzalémě Chrám, rozhodoval o vsunutí třináctého měsíce vždy nejvyšší rabínský soudní dvůr – Sanhedrin. Ve 4. století občanského letopočtu (359 o. l.), když se stupňoval římský protižidovský útlak, ustanovil rabín Hilel II. pevný kalendářní systém, do něhož zakomponoval všechny výše uvedené prvky a mnohé další, o nichž se nezmiňujeme. Tímto pevným kalendářem se řídíme dodnes.

Měsíce židovského kalendáře

Tak jako občanský, má i běžný židovský rok dvanáct měsíců. Tóra jména měsíců neuvádí a označuje je prostě: první měsíc, druhý měsíc atd. V průběhu babylonského zajetí (v 6. století př. o. l.) však měsíce získaly svá současná jména. Jako první měsíc označuje Tóra ten, ve kterém vyšli Židé z Egypta, měsíc zrodu židovského národa. My mu říkáme nisan, měsíc svátku Pesach. Dvanáctým, posledním, je měsíc adar. Vsouváme-li za adar třináctý (=přestupný) měsíc, který umístíme na úplný závěr roku, vytvoříme tzv. ADAR ŠENI (druhý adar).

Pro snazší orientaci uvádíme na následující straně přehlednou tabulku. Pozor, nisan je sice „počátek měsíců“, první měsíc náboženského kalendáře a kalendáře svátků, ale nový židovský rok začíná vždy na Roš hašana, první den měsíce tišri, kdy byl podle tradice stvořen Adam. Připojená tabulka obsahuje i odpovídající roční období, svátky daného měsíce a příslušná astrologická znamení.

Svátky dělíme:

- na svátky **biblické** (zmíněné v Tóře), které se ještě dále dělí na svátky **poutní**, tedy na svátky, ve kterých byla v dobách existence Chrámu povinnost putovat do Jeruzaléma a přinést sváteční oběť, a na tzv. **vysoké** svátky,
- na svátky **historické**, spojené s konkrétními dějinnými událostmi,
- na svátky **moderní**, související se vznikem a existencí Státu Izrael,
- na **postní dny**,
- na **ostatní významné dny**.

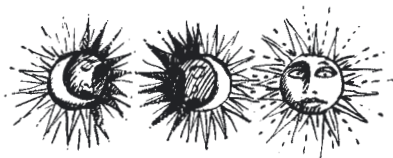
Měsíce a jejich svátky

měsíc	období	svátky	znamení
nisan	březen–duben	15.–22. Pesach 27. Jom hašoa	beran
ijar	duben–květen	5. Jom haacmaut 18. Lag baomer 28. Jom Jerušalajim	býk
sivan	květen–červen	6.–7. Šavuot	blíženci
tamuz	červen–červenec	17. postní den	rak
av	červenec–srpen	9. půst Tiša beav	lev
elul	srpen–září		panna
tišri	září–říjen	1.–2. Roš hašana 3. Com gedalja 10. Jom kipur 15.–21. Sukot 22.–23. Šmini aceret	váhy
(mar)chešvan	říjen–listopad		štír
kislev	listopad–prosinec	25. začíná Chanuka	sřelec
tevet	prosinec–leden	2. končí Chanuka 10. postní den	kozoroh
švat	leden–únor	15. Tu bišvat	vodnář
adar	únor–březen	14. Purim	ryby

Rozdělení svátků

biblické svátky vysoké	Roš hašana, Jom kipur
biblické svátky poutní	Pesach, Šavuot, Sukot
historické svátky	Chanuka, Purim
moderní svátky	Jom haacmaut, Jom Jerušalajim
postní dny	3. tišri, 10. tevet, 17. tamuz, 9. av
ostatní	Roš chodeš, Tu bišvat, Lag baomer, Jom hašoa

Roš chodeš

roš znamená hebrejsky hlava. Roš chodeš (doslova hlava měsíce; Nový měsíc) zahajuje každý židovský měsíc. Historické okolnosti vztahující se k Roš chodeš jsou poměrně komplikované, proto si nemůžeme odpustit kratší odbočku.

První den měsíce nisan, čtrnáct dní před východem z Egypta, přikázal Bůh Mošemu, aby vyhlásil novoluní. Od této chvíle se datuje tradice Nových měsíců, která nepřerušena trvá do dnešních dnů. Dnes však již nemá Roš chodeš takový význam jako v historii.

V dobách existence jeruzalémského Chrámu vyhlášoval Roš chodeš nejvyšší rabínský soudní dvůr – Sanhedrin. Po uplynutí 29 dní od posledního novoluní, třicátý den měsíce, čekali rabíni v jeruzalémském Chrámu příchod svědků. Každý muž, který na obloze uviděl první srpek nového Měsíce, spěchal do Chrámu podat svědectví. Pokud přišli alespoň dva důvěryhodní svědci včas, mohl soudní dvůr vyhlásit 30. den dnem Nového měsíce, v Chrámu přinesli KOHANIM (kněží) předepsané oběti a začalo nové počítání. Mohlo se ovšem stát, že například pro špatné povětrnostní podmínky nespatrił třicátý den nikdo nový srpek Měsíce. Proto musel Sanhedrin počkat a automaticky pak vyhlásit Roš chodeš až den následující. V průběhu generací se ustavil v Jeruzalémě zvyk slavit Roš chodeš již třicátý den měsíce s nadějí, že svědkové dorazí ještě před západem Slunce. Pokud však nikdo včas do Chrámu nedorazil, slavil se i den třicátý první.

Jak se měli Židé mimo Jeruzalém dozvědět, byl-li vyhlášen Roš chodeš třicátý nebo třicátý první den? Sanhedrin vysílal jízdní posly po Izraeli a se vzdálenou Babyloníí, kde žila významná židovská komunita, existovalo spojení pomocí systému ohňových signálů zapalovaných na vybraných výšinách. V době druhého Chrámu se však objevili nepřátelé, kteří na kopcích úmyslně zapalovali ohně a šířili falešné zprávy. V Babylonii si nevěděli rady. Kdy slavit svátky? Tóra píše jasně, že Pesach má být patnáctý den

měsíce nisan, kdy ale byl Roš chodeš? Kdy začal měsíc nisan? Protože byly jen dvě možnosti, rozhodli se rabíni slavit svátek v obou možných termínech. Tak vznikl zvyk zdvojit mimo Izrael biblické svátky. Situace se však dále zhoršovala, Římané pronásledovali přicházející svědky a dobrovolníků ubývalo. Za těchto podmínek ustanovil rabín Hilel II. ve 4. století o. l. pevný kalendář. Z úcty ke staré jeruzalémské tradici přiřkl některým měsícům dvoudenní Roš chodeš, jiným jednodenní. Biblické svátky mimo Izrael zůstaly dodnes dvoudenní.

V dnešní synagogální liturgii je Roš chodeš spojen se čtením z Tóry, přídavnou sváteční modlitbou Musaf a recitací vybraných žalmů, kterým říkáme Halel.

Na rozdíl od Slunce zdánlivě mění Měsíc při svém oběhu kolem planety Země svou velikost. Někdy z něj vidíme jen malý kousek ve tvaru „D“ a říkáme, že Měsíc dorůstá, jindy Měsíc couvá. Couvá, couvá až se najednou ztratí. Izraelský národ je v tradici proto často právě k Měsíci přirovnáván. Od doby Avrahama (Abraháma) židovský národ rostl po patnáct generací k úplňku v době králů Davida a Šalomouna, pak postupně patnáct generací couval ke zdánlivému zániku v době zničení prvního Chrámu Babyloňany. Na rozdíl od ostatních národů, které se objeví na dějinné scéně, aby získaly moc, expandovaly, došel jim dech a ztratily se (viz Asyřané, Babyloňané, Peršané, antičtí Řekové, Římané atd.), se židovský národ, tak jako Měsíc, nikdy skutečně neztratil. V průběhu historie se již několikrát po zničujících katastrofách znovu objevil a i dnes po útrapách 20. století s novou silou žije dál.